

5. Концепція профільного навчання в старшій школі : зать. Колегією М-ва освіти і науки України 25 верес. 2003 р. // Нормативно-правове забезпечення освіти : у 4 ч. – Х., 2004. – Ч. 1. – С. 130– 143.

6. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики / Алексей Николаевич Леонтьев. – 4-е изд. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 584 с.

Annotation. In the scientific article reasonable objective of economic education high school students and especially their implementation in the academic and extracurricular activities, and pedagogical conditions defined economic efficiency studies education in secondary schools.

Key words: educational educational process, economic education, cognitive activity of students, specialized education.

УДК 338.3

Н.І. Мозолюк, старший викладач
кафедри економічної теорії

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЧИННИКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Досліджено чинники економічного розвитку з методологічних позицій інституціоналізму, доведено нелінійний характер змін у трансформаційній економіці, необхідність врахування універсумних взаємодій в процесі формування інституціональної економіки.

Ключові слова: економічний розвиток, чинник, інституціоналізм, економічна система, правило, норма, трансформація.

Проблема економічного розвитку була і залишається однією з найактуальніших в економічній теорії. Їй приділена значна увага представниками всіх напрямів економічної науки. Проте є необхідність поглиблення існуючих уявлень про розвиток та навіть постає питання про суттєву модернізацію категоріальних основ економічного розвитку. Підставами для цього є: визнання прогресу як однієї із форм розвитку та важливості його непрогресивних форм, пошук певної незмінної основи розвитку; розуміння розвитку як особливої соціальної універсальної еволюції, визнання людини та її цілеспрямованої діяльності і самої людини як об'єкт розвитку.

Проблема економічного розвитку переважно розглядається в аспекті інноваційного розвитку в роботах Ю. Афанасьєва, С. Вовканич, С. Глазьєва, Л. Федулової, А. Чухна; соціалізації – в роботах В. Антонюк, Ф. Бурджалова, А. Гоффе, А. Іларіонова, Т. Меркулової, Ю. Ольсевича; сталого розвитку – в роботах Т. Акімової, П. Олдака, Л. Шостака, О. Шубравської та ін. Важливі інструменти пізнання сучасного розвитку крізь призму розвитку людини й суспільства з позицій синергетики та універсуміки надає інституціоналізм. Він концентрує увагу на найефективніших рушійних силах економічного розвитку. Інституціональний аналіз економічного розвитку здійснюється в роботах В. Бодрова, В. Гейця, А. Гриценка, О. Грішної, Ю. Кіндзерського, В. Новицького, Д. Норта, Р. Нурєєва, Б. Одягайла, В. Решетила, А. Чухна, В. Якубенка та ін. Якщо вплив конституціональних інституцій на економіку в цілому отримав достатне

відображення в науці, то економіко-політичні, економіко-поведінкові, економіко-соціокультурні та інші взаємодії універсального типу досліджено недостатньо.

Метою даної статті є виявлення ролі системних інституціональних змін та окремих інституціональних чинників в економічному розвитку.

Аналіз досліджень проблеми економічного розвитку в історичній ретроспективі доводить, що вони досить ефективно об'єднали теорію, емпіричні дослідження і застосували їх в макроекономічному регулюванні. Як наслідок, теорія економічного розвитку довгий час розвивалася як відгалуження загальної макроекономічної теорії.

Неокласичний варіант теорії розвитку, представлений зокрема працями Р. Солоу, Р. Барро, Р. Лукаса, акцентує на таких макроекономічних чинниках економічного зростання, як нагромадження капіталу, зміна норми заощадження, збільшення населення, нагромадження людського капіталу і технічний прогрес.

Неокейнсіанські теорії економічної динаміки, розроблені Є. Домаром, Р. Харродом, Є. Хансеном, розвивають концепцію Дж. М. Кейнса шляхом включення до неї елементів економічної динаміки. Неокейнсіанці приділили значну увагу граничній схильності до заощадження, державним видаткам, граничній ефективності капіталу і довели дію мультиплікативно-акселеративного ефекту в процесі економічного зростання [1, с.12].

Деякі особливості економічного розвитку враховує неокласична мікроекономічна теорія, яка аналізує важливі чинники економічного розвитку – ринкову взаємодію, конкуренцію. Методологічна обмеженість неокласики, що проявляється у великій схильності до раціоналізації поведінки економічних суб'єктів, заважає адекватному відображенню сучасного економічного розвитку. Проте, неокласична теорія може розглядатися як підґрунтя для еволюційної теорії та неінституціонального напрямку в інституціоналізмі.

Й. Шумпетер запропонував еволюційний підхід. Він описав конкурентний механізм, в якому підприємець-новатор є рушійною силою економічного розвитку, а застосування інновацій забезпечує одержання економічного прибутку та навіть існування фірми. Перетворення інновацій у джерело економічного розвитку стало можливим внаслідок малопомітної інституціональної революції, яка створила само відтворювальний механізм інновацій. Еволюційний підхід до аналізу такої конкуренції, в якій найважливішим інструментом є інновації, пояснює особливості інноваційної моделі економічного розвитку.

З погляду еволюційної теорії економічний розвиток має у своїй основі технологічну еволюцію. Зміна технологій являє собою динамічний нерівноважний процес, у якому інноваторам завчасно невідомі реальні потреби у новій техніці, технологіях або продуктах, а є невизначеність та інноваційні ризики. У такій ситуації обмеженість ортодоксальної економічної теорії в дослідженні сучасних економічних систем, описаних в термінах рівноваги – нерівноваги, очевидна. Нерівновага є основною характеристикою відкритої системи, в якій відбуваються зміни структури, складу і поведінки економічних суб'єктів. Гносеологічні витоки проблеми рівноваги – нерівноваги дозволяють аналізувати лише окремі взаємодії, які не обов'язково є системоутворювальними. Отримані на цій основі макроекономічні результати недостатні для повного і адекватного описання економічного розвитку.

Сучасна еволюційна теорія дозволяє виділити різні інституціональні чинники економічного розвитку і відповідно описує його більш адекватно, з урахуванням

широкого спектра соціальних змін. Економічний розвиток вона розглядає не просто як появу нових цінностей, а як збільшення способів виробництва цінностей – інновацій. Незалежно від того, чому саме приділяється головна увага – інноваціям чи рутинам, які руйнуються інноваціями, – інституціональний підхід можна розглядати як синонім еволюційної економічної теорії, тобто теорії економічного розвитку.

Інституціоналісти розглядають економічний розвиток не як автоматичну поступальну стійку рівновагу, що забезпечується завдяки дії ринкових сил, а як виникнення та укріплення асиметричної взаємозалежності між різновимірними факторами розвитку. Це дає їм підстави розглядати економічний розвиток як явище багатовимірне, багатоаспектне, що має параметри соціальні, економічні, політичні, культурні, етичні тощо. Роль суб'єкта економічного розвитку визначається ними не лише на основі концепції базових потреб, теорії людського капіталу, за макро- або мікроекономічними суб'єктами, в цій роль дедалі частіше виступає універсум. Невизнання абсолютної раціональності економічних суб'єктів стало важливим кроком у розвитку методології нової інституціональної теорії та використання ідеї універсумізації в економічних дослідженнях.

Використовуючи загальну теорію систем, інституціоналісти обґрунтували необхідність методологічних зрушень від економіки до соціології як цілісної теорії, що здатна пояснити економіко-соціальні взаємодії в суспільстві. Значний прогрес у соціології дав можливість сформулювати ідею соціалізації, яка відіграє важливу роль у суспільних науках, зокрема в економічній теорії та в самій соціології.

У цьому контексті слід відмітити інституціональну теорію модернізації та економічного розвитку шведського економіста Г. Мюрдаля. Він започаткував методологічний підхід, відповідно до якого велике значення для економічного розвитку має система соціальних цінностей та її ідеологічні мотиви. Економічне зростання, що не супроводжується покращенням становища більшості населення та здійснюється за його рахунок, Мюрдаль не розглядає як Розвиток з великої літери. Такий підхід свідчить про певне подолання економізації проблеми розвитку і надмірної уваги дослідників до суто економічних аспектів розвитку людства і тим самим поглиблює розбіжності між теоріями зростання та теоріями розвитку.

Серед досліджень інституціоналістів, присвячених проблемі економічного розвитку, слід виділити економіко-правові концепції розвитку, що аналізують еволюцію поза легальних форм діяльності, їх роль у становленні ринкової економіки "знизу", формуванню дійсно конкурентного середовища, що актуально для розвитку трансформаційної економіки. Інституціональний аналіз проблеми модернізації трансформаційної економіки розвитку пропонує Р. Нурєєв. Він бачить місце пострадянських країн у "третьому ешелоні розвитку" капіталізму, а перспективи подолання відставання пов'язує з паростками нових відносин у позалегальному секторі економіки [2, с.192].

Інституціональна теорія значно збагатила інструментарій дослідження економічного розвитку. На відміну від неокласики інституціоналізм доводить недосконалість як інститутів, які створює людина в процесі господарської діяльності, так і її самої. Він характеризує економічний суб'єкт як уособлення певних універсальних цінностей, на основі яких формуються різні стратегії та моделі розвитку. А сам

економічний розвиток розглядає як процес не тільки кількісних та екстенсивних змін, але й змін якісних, інституціонального характеру.

Роботи інституціоналістів відіграли значну роль у переосмисленні внутрішніх і зовнішніх чинників економічного розвитку. Очевидний прогрес у методології й теорії розвитку зумовлений тим, що інституціоналісти розглядають суспільство як відкриту систему. Відповідно до теорії системного аналізу економічна система розглядається ними як сукупність елементів, що знаходяться в системному та смисловому зв'язку один з одним, а також взаємодій між окремими елементами системи та процесами, що є наслідком даних взаємодій. Економічна система сама розглядається як складова, елемент більш широкої системи суспільства. Використаний ними системний підхід дає можливість комплексного аналізу економічної системи як певної цілісності. Він доводить обмеженість усіх проведених наукових досліджень, у тому числі тих, що намагаються розкрити закономірності економічного розвитку.

Особливістю розвитку сучасних економічних систем є те, що їх підсистеми позбуваються чітких меж, а тому один і той же економічний суб'єкт функціонує у складі багатьох мереж. Це означає, що впорядкованість сучасних економічних систем має не стільки ієрархічний, скільки гетерархічний характер, тому будь-який окремо взятий інститут одночасно є не лише елементом інституціональної системи, але й невід'ємною складовою інших підсистем суспільства. Завдяки гетерархії в межах структур досягається узгодження протилежних принципів, долається або пом'якшується інституціональна нестабільність економічних систем, що трансформуються. А сама вона є відповіддю на виклики, породжені сучасною ситуацією підвищеної невизначеності, яка пов'язана зі стрімкою динамізацією технологічних процесів, диверсифікацією ринкових зв'язків, політичною та інституціональною нестабільністю, що вкрай ускладнює функціонування економічних систем транзитивного типу [4, с.31].

Визначний вимір економічного розвитку – здатність суб'єкта засвоювати універсальні цінності з урахуванням його традиційного і модерністського аспектів. Засвоєння нових, часто модерністських цінностей, означає можливість запозичення, створення нових інститутів і навіть нової інституціональної системи, що являє собою інституціональну трансформацію, важливу умову й складову економічного розвитку. При цьому слід враховувати, що інституціональні системи знаходяться ніби на межі між економікою, соціологією, правом, політикою і культурою та відображають їхній взаємний вплив. Тому говорити про інституціональні зміни тільки в межах модифікації економічних інститутів неправомірно. Під впливом флуктуацій має змінюватися все суспільство, всі його системи й підсистеми, а насамперед – індивіди.

Інституціональні зміни соціальних систем перехідного типу мають біфуркаційний характер, який сформувався на попередньому етапі їх розвитку, однак виявляється лише в біфуркаційний період, тому залежно від співвідношення різних факторів інституціонального вибору виникає можливість проведення кількох варіантів інституціональних змін. Для того, щоб дійсно змінити якість інституціональної системи, потрібні потужні флуктуації, здатні зруйнувати дію механізму негативних зворотних зв'язків.

Цей складний нелінійний біфуркаційний процес означає виникнення, розвиток та укріплення норм і правил поведінки, адекватних самоорганізаційним можливостям економічної системи. Ефективність змін залежить від посилення рівня складності,

фрактальності й цілісності економічної та інституціональної систем, а також від існуючих механізмів самоорганізації, їхньої ролі в сучасних соціально-економічних процесах.

Процес інституціональних змін у нерівноважному нестійкому середовищі відбувається під впливом зворотних зв'язків, а інституціональна система переходить до нерівноважного стану. На цьому етапі накопичується структурна інформація, необхідна для становлення нових інститутів або вдосконалення вже діючих, відбувається формування нової якості інституціональної системи. Більш якісні інститути, створені за ініціативи і підтримки суб'єктів господарювання й населення, стають основою нового економічного порядку.

Економічний розвиток за своєю суттю є надзвичайно глибокими змінами, часто вони означають необхідність перегляду власної історії, культури, традицій, архетипів, свідомості та способу життя. Інституціоналізація процесу економічного розвитку відображає рухливий синтез традицій та інновацій, нових і старих цінностей, коли надзвичайно важливо не перетворити традиційні цінності в ідеологічні догми, а нові цінності – в репресивну норму стосовно традиційних цінностей. Результатом подібних змін може бути трансформаційний стрибок, який включає зміну цінностей та ідеологічного ядра економічної системи.

Інституціональні зміни по-різному відбуваються на різних рівнях інституціонального середовища. Очевидно, що легко змінити формальні правила, що ґрунтуються на загальноновизнаних нормах. Формальні правила фіксуються в правових актах держави. На рівні окремих компаній вони фіксуються в укладених ділових контрактах, визнаються і затверджуються конкретними повноважними органами, розглядаються в діловому обігу як правові акти.

По-іншому відбувається зміна неформальних норм. Неформальні норми, які існують в економічній сфері, спираються на широку основу у вигляді культурних традицій та цінностей, що існують у суспільстві. Культурні традиції пов'язані з відтворенням закріплених протягом значного часу практик поведінки. Відтворення культурних традицій являє собою не просто звичайне щоденне повторення певних операцій, воно пов'язане зі специфічними стилями життя, способами сприйняття інформації, ідентифікацією людей з певними соціальними групами та протиставлення їх іншим групам, що надає їм додаткової стійкості.

Зміна неформальних інститутів завжди потребує відповідної оцінки соціальної природи інститутів на рівні індивідуальної поведінки. Саме тому трансформація комплексу природних і виховання нових якостей людської психології – це необхідний компонент економічного розвитку. Очевидно, що загальноцивілізаційні норми поведінки змінюються, розвиваються та доповнюються в традиціях різних народів, а це відображає специфіку неформальних інститутів і багатовікового господарського укладу.

За останні кілька тисяч років загальнолюдські норми поведінки "упорядкували", "ранжували" природні інстинкти, трансформували природні мотиви поведінки. Разом з тим сформувалися й такі норми, для яких не було природної основи: повага до іншої людини, працелюбність, чесність.

Неформальні інститути постійно перебувають в гострому конфлікті з природними інстинктами людей: наприклад, інститут насильства – з інстинктом самозбереження, інститут централізму – з інстинктом свободи, інститут індивідуалізму – з інстинктом справедливості. Зі зміною умов життя з'являються нові неформальні інститути, а старі

інститути поступово, протягом життя кількох поколінь, руйнуються. Важливо зазначити, що неформальні правила і культурні традиції – це результат неконтрольованого розвитку.

Найвищими стандартами поведінки, які регулюють поведінку широких сфер спільноти, є цінності. Вони не потребують обговорення та дозволяють легко класифікувати дії на припустимі та неприпустимі, справедливі та несправедливі. Деякі цінності неприв'язані до окремих соціальних груп, інші характеризують світогляд тих чи інших великих груп. Очевидно, що трансформація системи цінностей пов'язана з переломними епохами в житті суспільства і часто призводить до формування нових мікросистем та неузгодженості між структурними рівнями інституціональної системи. Подібна ситуація склалася в країні внаслідок інституціональної трансформації, розпочатої в 1980 – 90 рр. За формою вона проявилася як здійснення економічних реформ, неуспіх яких в Україні можна переважно пояснити асинхронністю інституціональних, соціальних, економічних змін, т складністю інституціональної системи. Склад інститутів принципово відрізнявся неоднорідністю, вони були взаємопов'язані між собою, а наслідки будь-яких інституціональних змін важко біло передбачити внаслідок гетерархічного характеру інституціональної системи.

У контексті інституціональних перетворень проблема економічного розвитку полягає в забезпеченні ефективного функціонування мережі інститутів економічної системи. Однак подібної ефективності можна досягти лише за наявності таких фундаментальних суспільних інститутів, як: ринок, приватна власність, підприємство, демократія, правова держава, громадянське суспільство тощо. Поява таких інститутів визначається зміною менталітету населення, зростанням його самосвідомості та ініціативності, зміною ступеня його довіри до держави та її інститутів [5, с.58].

Під час великомасштабних суспільних перетворень частка штучних, свідомо сформованих інститутів різко зростає. Невід'ємним елементом інституціональної трансформації стають дії держави. Слід враховувати, що внаслідок політичного реформування інституціональної системи "зверху" починає діяти механізм негативних зворотних зв'язків, інституціональна система демонструє ефекти гістерезису і через певний час повертається на попередню траєкторію розвитку. Неефективність подібної рівноваги виявляється в тому, що повернення більшості організацій до неефективного стану та звичних норм перетворює систему в операційно закриту та нездатну до ефективної самоорганізації. Досвід останніх десятиліть, неуспіх інституціональних реформ доводять необхідність зміни ролі самої держави, яка не повинна бути визначальним чинником інституціонального вибору, її роль має зводитися до створення адекватних стимулів і потоків інформації, що необхідна для розкриття нових способів використання наявних ресурсів та виявлення нових. Саме тому інституціональна трансформація в Україні потребує такого модернізаційного проекту, в основі якого має бути формування нової парадигми, концепцій та стратегій розвитку, що можуть забезпечити оновлення економічної та політичної систем.

Важливість оновлення політичної системи зумовлена необхідністю прискорення процесів формування ринкової економіки й громадянського суспільства, появи політичних інститутів, які забезпечують поглиблення демократизації суспільства, становлення громадського контролю, посилення громадських ініціатив. Політичні інститути забезпечують політичну активність держави безпосередньо в економічній сфері, можливість розроблення та прийняття економічного законодавства, оптимальний ступінь

регулювання підприємницької діяльності з боку держави, відповідний характер податкової системи тощо. Ці інститути дуже важливі, оскільки вони так чи інакше визначають рівень трансакційних витрат у країні, найбільш загальну оцінку існуючої інституціональної системи і характеристику ефективності економіко-політичних і економіко-правових взаємодій. Їх передбачуваність характеризує стійкість господарської системи, оскільки забезпечує виконання контрактів за контрактно-інтенсивними трансакціями. Найбільш важливим питанням у цьому контексті є забезпечення фактичних гарантій прав власності, функціонування судової та правоохоронної системи.

Політичні фактори та інституціоналізація економіко-політичних взаємодій мають велике значення для розвитку економіки. На жаль, відповідь на питання, які політичні інститути визначальні для економічного розвитку, нині не є предметом чіткого інституціонального аналізу, а скоріше належить до сфери ідеологічних переваг того чи іншого владного угруповання.

Політичні інститути часто надають владу групам, очевидно, не зацікавленим у розгалуженій системі захисту прав власності. Лідери політико-олігархічних угруповань, які здобувають перманентну перемогу, часто використовують цілком демократичні методи політичної боротьби для одержання ренти. Фактами рентних відносин є розходження між ринковими і державними цінами, субсидії, пов'язані із заниженими процентними ставками в державних кредитних установах, нецільове використання коштів державного бюджету, податкові пільги та неплатежі, використанні асиметричної інформації, "особливе" відшкодування податку на додану вартість тощо. Ці факти свідчать про незавершеність, непослідовність інституціональних реформ.

Зміна інституціонального каркаса залишила без змін окремі неформальні рутини "традиційної" системи. Зокрема, зберігся і зріс кількісно на всіх рівнях управління бюрократичний апарат, знання й навички якого ґрунтуються на певному наборі рутин і в разі їх руйнування втрачають свою цінність. Тому чиновники будь-якого рівня нерідко протидіють реформаторським змінам або адаптують попередню рутину до новітніх умов. Поява формальних інститутів, які передбачають приховані виплати державним чиновникам, набуває вигляду адміністративної корупції, що стримує інвестиційний процес та економічний розвиток, збільшує витрати трансакційного сектора економіки тощо. Особливу небезпеку при цьому становить "сицилійський" синдром, коли підприємці та населення країни внаслідок незадовільної юридичної інфраструктури й корумпованості судової системи та системи правопорядку не довіряють закону, не поважають його. Це призводить до того, що економічні агенти надають перевагу неформальним інститутам і дотримуються формальних вимог лише в тій частині, яка не суперечить їхнім інтересам [3, с.21].

Подібна поведінка економічних суб'єктів призводить до формування інституціональної моделі економіки, яка одночасно є неконкурентною і не контролюється державою. Дана модель досить заплутана, оскільки впливові політичні угруповання перебувають у стані перманентної боротьби за владу для перерозподілу ресурсів на свою користь. За таких обставин інституціональні правила набувають характеру ренто орієнтованих, тому що створюються для максимізації доходів тих суб'єктів, які їх започатковують, і стають примусовими формальними інститутами для всіх інших.

Економічна політика дуже залежить від політичної кон'юнктури і вразлива внаслідок тиску різних груп інтересів, які постійно формуються в суспільстві. Політичні

угруповання переважно виступають представниками інтересів фінансово-промислових груп, які в боротьбі за економічні переваги та привілеї впливають на владу, захоплюють її та визначають економічну політику в країні. В останні роки ми є свідками того, як у боротьбі інтересів дуже легко втрачаються важливі національні орієнтири політики, тому подальший розвиток значною мірою має визначатися інституціональною інфраструктурою.

Створена на цей час економічна система в Україні не забезпечує формування сучасної інституціональної інфраструктури. Її утворюють формальні норми та правила, які формують ієрархічну структуру інституціонального середовища. На першому рівні цієї ієрархії знаходяться найбільш загальні норми, представлені конституційними правилами, які внаслідок безвідповідальних політичних "реформ" значною мірою втратили власну легітимність. На такому фундаменті конкретні форми господарської діяльності регулюються та структуруються нормами й правилами договірних, тобто контрактного права, які нечітко визначають умови контрактів, а тому їх достатньо легко обійти або оскаржити в суді. Це свідчить про низьку якість правової та регулюючої інфраструктури. Останнім часом недоліки інституціональної інфраструктури проявляються в економічній політиці, орієнтованій на підвищення політичного рейтингу під відповідні вибори. Така політика демонструє відверту неухвагу до питань формування окремих інституціональних блоків ринкової економіки, особливо в соціальній сфері, комунальному господарстві. Практика доводить, що виконання законів часто змінюється політичними рішеннями, програмами та проектами, учасники яких легально діють поза межами правових норм. Внаслідок таких дій уся ієрархія правових інститутів порушується, ігноруються задекларовані права, перш за все права власності та умови виконання контрактів, що унеможлиблює економічний розвиток.

За відсутності ефективного державного інфорсменту прав власності умовою розвитку в Україні є формування імпліцитних контрактів, неформальних норм поведінки і відповідної культури контракту, яка формується на основі справжньої підприємницької етики, що поступово утверджується в країні. Запозичені елементи інституціональної структури економіки розвинутих країн часто не працюють в наших умовах і не можуть стати основою для необхідних інституціональних змін.

Практичний досвід реформ свідчить про відсутність продуманої системної інституціональної трансформації як чинника економічного розвитку. На сьогоднішньому етапі реформування українського суспільства економіко-політичні та економіко-правові взаємодії – це зосередження важливих складових фундаменту економічного розвитку, а політичні ризики стають домінуючими у прийнятті важливих стратегічних рішень. Стратегічна важливість інституціональних змін, провідна роль інституціоналізації навіть у порівнянні з досягнутими макроекономічними показниками та економічною політикою очевидні. Останні можуть бути цілком позитивними та успішними в певні відрізки часу, однак окремі позитивні макроекономічні результати не завжди відображають реальний економічний розвиток. У довгостроковій перспективі він може бути досягнутий за умови відповідної інституціоналізації складного комплексу універсумних взаємодій. Проведення глибинних інституціональних реформ, зміни в інституціональній архітектоніці суспільства гальмують економічний розвиток у його макроекономічному розумінні, однак створюють необхідні умови для його прискорення у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Івашина О.Ф. Інституціоналізація економічного розвитку: монографія. – Дніпропетровськ, 2009.
2. Нуреев Р.М. Экономика развития модели становления рыночной экономики: уч. пособие. – М., 2001.
3. Решетило В.П. Синергетика актуального й потенційного в становленні і розвитку інституційних систем // Економічна теорія. – 2006. – №1.
4. Решетило В.П. Біфуркаційний характер інституційних змін соціально-економічних систем перехідного типу // Економічна теорія. – 2007. – №4.
5. Пустовійт Р. Теоретичний аналіз процесу інституціоналізації в постсоціалістичних економіках // Економіка Україна. – 2008. – №6. – с. 21-22.
6. Ткач А.А. Інституціональна економіка. Нова інституціональна економічна теорія. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007.

Annotation. Investigational factors of economic development from methodological positions of institucionalizmu, nolinear characters of changes is well-poven in a transformation economy, necessity of account of universumnikh of co-operations in the process of forming of institucional'noy economy.

Key words: economic development, factor, institucionalizm, economic system, rule, norm, transformation.

УДК 336.132

Музичук І. В., старший викладач кафедри економічної теорії

ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ УТВЕРДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В статті оглянуто основні шляхи демократизації відносин власності на Україні.

Ключові слова: соціальна орієнтація, власність, демократизація власності.

Постановка проблеми. Статус України як соціальної держави офіційно зафіксовано у статті 1 Конституції України: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава», а стаття 13 гласить: «Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки». Дотримуючись конституційних принципів, процеси та явища в українській економіці необхідно розглядати з позицій зведення фундаменту соціально орієнтованої ринкової економіки. При цьому забезпечення ефективної переорієнтації економічної системи з командно-адміністративної до соціально орієнтованої ринкової економіки можливе виключно через реформування системи відносин власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку відносин власності завжди були актуальними і знаходились у центрі уваги видатних теоретиків і практиків. В цьому плані світова економічна думка має вже велике теоретичне надбання. Процес дослідження базується на роботах класиків суспільно-економічних наук: Г. Гегеля, Дж.